

002/25 VANGRØFTA

FYLKE: Hedmark og Sør-Trøndelag
Kommune: Tolga, Os, Røros og Holtålen

Nedbørfelt: 366 km²
Toppunkt: 1332 moh.
Utløpspunkt: ca 591 moh.
Marin grense: -
Kraftpotensial: 54 GWh (15 GWh)
SP-kategori: III (I)
Økonomiklasse: 5 (3-4)
Naturgeogr. region: 34a, 35h

Vangrøfta ligger på vestsiden av Glomma med utløp ved Os. Området har et typisk innlandsklima. Årsnedbøren er i underkant av 500 mm med mest nedbør i sommermånedene. Dette resulterer i relativt snøfattige områder.

Vassdraget har sine kilder i et fjellområde hvor Forelhogna ruver høyest. Herfra kommer Snudda, som etter samløp med Tverrelva tar navnet Vangrøfta. Hangåa og Langsåa er de to største sidevassdragene, og slutter seg til hovedelva fra henholdsvis nord og sør. De to sideelvene kommer fra henholdsvis nordre Hanksjø og Langen, som er de to største innsjøene. Nedbørfeltet har ellers få innsjøer og tjern. Selve hovedvassdraget renner mot sørøst.

Vangrøfta har over en lengre strekning bygd opp en elveslette som er rik på meandre, kroksjøer etc. Vassdraget domineres av kalkholdige lettforvitrelige bergarter.

Vangrøftdalen består i hovedsak av en mosaikk av frodig løvskog og myr. Hele landskapet er preget av utstrakt setring.

Langs nedre del av vassdraget er det forholdsvis tett bosetning med et godt utbygd veinett. Dalsbygda danner sentrum. Skogsbilveier gjør også indre deler av vassdraget relativt lett tilgjengelig. Mye av utmarka har vært intensivt utnyttet til setring, beiting og utslått. I nedre deler er elva forbygd. Både Brufossen og Storfossen har vært nytt til kraftproduksjon.

Naturfaglige verdier

Med unntak for de ferskvannsbiologiske forhold, har Vangrøfta stor verdi som typevassdrag for de øvrige naturfagene. Med hensyn til ferskvannsbiologi prioriteres andre objekter i regionen da Vangrøfta har liten variasjon i ferskvannslokaliteter og få innsjøer. Området representerer en helt annen naturtype enn vassdragene på sparagmitt lenger sør. Vassdragets øvre deler grenser til de øvre deler av Gaula som i det store og hele representerer andre naturtyper.

Geofag

Vangrøfta ligger i sin helhet innenfor Trondheimsfeltet, og berggrunnen domineres av kalksilikatskifer/gneiser og fyllitter. Et belte med grønnstein krysser nedbørfeltet sentralt i retning sørvest-nordøst.

Feltet er rikt på fluviale og kvartærgeologiske akkumulasjons- og erosjonsformer. Vassdraget ligger i et område med tilknytning til de store bresjøene i Nord-Østerdal under isavsmeltningstiden. Dalbunnen er derfor fylt opp av glasifluviale og fluviale sedimenter. Godt utviklete elvesletter med avsnørte meandrer vitner om fluvial aktivitet og løpsforflytninger. Under dagens forhold er de fluviale prosessene noe mindre aktive. Elveslettene er dyrket opp og i nedre del er elveløp til dels forbygd. Stort mangfold og god klarhet i formene gjør vassdraget egnet til bl.a. undervisningsformål.

*Stor verneverdi ****

Botanikk

De kalkrike skiferbergartene i feltet gir stor artsrikdom. I alt er 385 arter registrert, deriblant de sjeldne orkideene svartkurler og marihånd. Mange av artene er plantegeografisk interessante. Vegetasjonen er variert og et stort antall vegetasjonstyper er representert. Vassdraget kan egne seg som typevassdrag for de nordvestlige deler av regionen. Mange sjeldne arter og et representativt utvalg av ulike vegetasjonstyper gjør området egnet til undervisning og forskning. Det gamle velholdte kulturlandskapet betinget av setring, beiting og utslått har også stor botanisk verneverdi.

*Meget stor verneverdi *****

Landfauna

Nedbørfeltet har en variert og artsrik hekkefauna av våtmarksfugler. Alle hovedgruppene er godt representert. Til sammen åtte andearter og 14 vadefuglarter er påvist og sannsynligvis hekker alle disse i nedbørfeltet. Mange ulike delområder er verdifulle for våtmarksfugler, f.eks. Seljetjørnområdet i sør, våtmark langs elva i Dalsbygda, de to Storfloene, Hanksjøområdet og området med tjern sør for Forelsjøen i nord. Nedbørfeltet har betydning for hekkende rovfugler. Bever forekommer i området.

*Stor verneverdi ****

Vannfauna

Elva har en gunstig vannkvalitet (pH>7,0 og høyt elektrolyttinnhold) sammenlignet med sørlige deler av Glommavassdraget hvor berggrunnen er relativt tungt forvitrelig. Bunndyrfaunaen i elvene er relativt artsrik. Ovenfor Brufossen har de forskjellige elveavsnittene rene ørretbestander. Nedenfor fossen er fiskebestanden påvirket av bestandssammensetningen i Glomma og foruten ørret finnes også harr, sik, gjedde og lake. De fåtallige innsjøene i feltet har rene ørretbestander av varierende kvalitet. Vangrøfta har få innsjøer sammenlignet med Hitterelva og Øvre Glomma.

*Middels verneverdi ***

Kulturminneverdier

I Dalsbygda er det gjort funn fra steinalder og jernalder. Her er mange minner etter utmarksbruk, som jernvinneplasser, tjæremiler og fangstgroper. Rester etter tjæremiler i myr, datert til middelalder, er av de sørligste som hittil er kjent av denne midtnorske miletypen. Fangstsystemene i bygda er beregnet på elg, i vassdragets øvre deler på rein. En viktig pilegrimsvei fra Sverige gikk langs Vangrøftdalen over Gauldalsvidda. Denne ferdselsveien kan ha lang tradisjon. Gauldalsvidda har vært jakt- og fangstområde tilbake til steinalderen. I historisk tid har det vært samisk reindrift i området og det er gode muligheter for å belyse sørsamisk historie lenger bakover i tid.

Det finnes verdifull gammel bebyggelse på gårder i Dalsbygda og Vangrøfta. I Vangrøftdalen og flere sidedaler ligger setergreider, mange fortsatt i drift, med gamle seterhus og -miljøer. Området var en del av sirkumferensen til Røros Kobberverk, med pliktlevering av trekull. Det finnes en mengde rester etter kullmiler. Kobbergruver, som Fossgruva sør for Storfossen, var i drift i perioden 1808-1912. Rester av en kraftstasjon fra 1910 her har forbindelse med denne driften. Ved Brufoss er en gammel kraftstasjonsbygning og et tidligere vassdrevet sagbruk.

Området er rikt på kulturminner som dekker et langt tidsrom og ulike kulturgruppers bruk. Vassdraget må sees i sammenheng med Gauldalsvidda, et kulturhistorisk viktig fjellområde. Kulturminnene har kunnskapsverdier i lokal sammenheng, pilegrimsveien og seteranlegg med lang kontinuitet har betydning i regional sammenheng. Kulturlandskapet og kulturminnene har store opplevelsesverdier og mange kulturminner har funksjonell eller visuell tilknytning til vassdraget.

*Meget stor verneverdi *****

Friluftstinteresser

Nedbørfeltet er svært godt egnet til tradisjonelt friluftsliv. Området er lett tilgjengelig med åpent terreng som er enkelt å ta seg fram i. De vanligste aktivitetene som utøves er fotturer, skiturer, jakt og

fiske, i mindre grad bærplukking, bading og båtbruk. Det brukes også til trenings- og mosjonsaktiviteter. Det er først og fremst lokalbefolkningen og hytteeiere som bruker området. Dagens bruk er middels stor. I Os kommune arbeides det med å legge store deler av nedbørfeltet ut som landskapsvernområde.

*Meget stor verdi *****

Landbruksinteresser

Området har gode naturgitte forhold for landbruksproduksjon. Det har totalt sett meget høy bruksverdi, og feltet representerer uten sammenligning de beste jordbruksområdene i Os kommune. Husdyrbruk med storfe, sau og geit er den mest vanlige driftsformen. Det som særpreger Vangrøftdalen, er de gode fjell- og utmarksbeitene. Dalen har et meget aktivt setermiljø. Dyrkingsmulighetene er generelt gode. Skogproduksjonen i området er av mindre betydning.

*Stor verdi ****

Kraftressurser

I Vangrøfta er det mulig å utnytte de konsentrerte fallene i Brufoss, Breansfossen og Storfossen. Uten reguleringer i vassdraget gir dette henholdsvis 3, 12 og 3 GWh i økonomiklasse 3, 4 og 6. I Samlet plan er disse prosjektene plassert i henholdsvis kategori I (2), I (3) og III (9).

Ved å etablere et reguleringsmagasin på 27 mill m³ mellom kote 750 og kote 765 vil produksjonen i de tre kraftverkene kunne økes til i alt 27 GWh midlere årsproduksjon med økt vinterkraftandel. I tillegg vil magasinet gi en produksjonsøkning på 27 GWh i nedenforliggende verk.

En utbygging av Vangrøfta med magasin er plassert i kategori III (12) i Samlet plan.